

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Cilt 2, Sayı 4 (Aralık 2005)

Mak. #51, ss. 27-44

Telif Hakkı®Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Prof. Dr. Muharrem Ergin'e

Elifba'dan Alfabeye: Yeni Türk Harfleri

Yasemin Doğaner

Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

ÖZET

Cumhuriyet tarihinin gelişim seyri içinde Latin harflerinin kabulü önemli bir yere sahiptir. Arap harfleri yerine Latin harflerinin yeni Türk harfleri olarak kabul edilmesi ile kültürel anlamda yaşanan gelişmelere ivme kazandırılmıştır. Öyle ki, eğitim seviyesi ve okuma yazma oranının düşük olduğu bir dönemde yeni harflerin öğrenilmesindeki kolaylık, yeni rejimin inkılaplarının hayata geçirilmesine hız kazandırmıştır. Okuma yazma bilmenin ayrıcalık olmaktan çıkıp hak ve zorunluluk haline gelmesi, Cumhuriyet rejimini önceki dönemden ayıran en önemli özelliktir. Gerek halkın eğitim seviyesinin yükselmesi, gerekse hayatın her alanında bilginin paylaşımında ulaşılan seviye, diğer pek çok alana yapılan katkı açısından manidardır. Osmanlı dönemi kültürel mirasının kaybı endişelerine karşın, Cumhuriyetle birlikte ortaya konan yeni kültürel kazanımın değerini inkâr etmek mümkün değildir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Alfabe, Latin harfleri, Modernleşme, Dil, Kültür

ABSTRACT

The acceptance of the Latin alphabet has an important place in the history of Turkish Republic. The Turkish cultural developments accelerated by means of new Latin alphabet accepted as a new Turkish alphabet in place of the Arabic one. The convenience of teaching new alphabet, in such a period that the level of education was in lowest level, gave rise to the reforms of the new Turkish regime in application process. In this period, the reading and writing, was no more a privilege became a right and compulsory and this is very distinctive point of the Republican period. The rise of the level of education and of the share of the knowledge in every stage of life has

effects on the reforms performed in other fields. Though there is an anxiety about the losing the Ottoman heritage however it is not possible to deny the value of the new cultural profit established in the Republican regime.

KEY WORDS

Alphabet, Modernity, Language, New Turkish Alphabet, Cultural change.

1. Giriş

Genç Cumhuriyetin kültürel alanda yaptığı en önemli inklâplardan biri olan Latin harflerinin kabul edilmesi meselesi Osmanlı Devleti'nin yenileşme çabaları sırasında dile getirilmiş, ancak gerçekleştirilmesi için epeyce beklemek gerekmiştir. Tanzimat döneminde başlayan Arap harflerine karşı yapılan eleştirilerin temelini, Arap harflerinin öğrenilmesindeki zorluk ve Arap yazısının Türkçenin bünyesine uymaması oluşturmaktadır. Özellikle modernleşen ve büyüyen bürokrasi, yaygınlaşan eğitim ve yayın hayatının standart bir imlâ ve yazıya gereksinim duyması ve milliyetçilik nedeniyle doğup gelişen dil araştırmaları Türkçenin düzenlenmesini zorunlu kılmıştır (Ortaylı 1977: 407-48).

2. Cumhuriyet Öncesinde Harf Meselesi

Osmanlı Devleti'nde harflerde değişiklik yapılması konusu ilk kez eğitim alanında yapılan ıslahatlar kapsamında okuma yazma usulünün kolaylaştırılması ve harflerin ıslahı şeklinde, 1862 yılında Münif Efendi'nin Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de verdiği konferansta dile getirilmiştir.¹ Bundan bir yıl sonra da Ahundzade Mirza Feth-Ali Babiâli'ye harflerin tecdidi konusunda bir layiha sunmuştur (Canpolat 1981:54). 1869 yılında ise Londra'da bulunan Namık Kemal ile İranlı aydın Melkum Han ve İstanbul'da *Terakki* ve *Ruzname-i Ceride-i Havadis* gazeteleri arasında Arap harflerinin ıslahı ve Latin harflerinin okuma yazmayı kolaylaştırdığına ilişkin tartışmaların yaşandığı görülmektedir. Öte yandan 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında azınlıklar

---

¹ Münif Paşa'ya göre kullanılmakta olan yazım yöntemini düzelterek okuma yazmayı kolaylaştırmak gereklidir. Başka ülkelerin yazılarıyla kıyaslandığında Osmanlıca'nın yetersizliği göze çarpmaktadır. Kullanılan yazıda hareke, yani ünlü işaretleri konulmadığından bir sözcük çeşitli biçimlerde okunabilmektedir. Yalnız üç harften oluşup elif, vav ve nun ile yazılan sözcük yerine öre on, un veya ün diye okunabilir. Bu tür kelimeleri sözün gidişine göre doğru okuma olasılığı olmakla birlikte alışılmamış sözcükleri okumak her zaman kolay olmamaktadır. Arapça ve Farsça kelimeleri ise okumak daha zordur. Bu nedenle memlekette okur yazar sayısı azdır (Buluç 1981: 47).

arasında milliyet hislerinin güçlenmeye başlamasıyla örneğin Arnavutların Arap harfleri yerine kendilerine mahsus bir alfabe kullanmaya başlamaları, özellikle Namık Kemal'in Arap harflerinin ıslahuna ve Latin harflerinin Türkçeye ne kadar uyup uymadığına ilişkin fikirler geliştirmesine yol açmıştır (Tansel 1953: 223).

Arap harflerinin ıslah edilmesi ve Latin harflerinin alınması şeklindeki iki temel görüş, II. Meşrutiyet'in ilânıyla canlılık kazanmış ve özellikle Hüseyin Cahit, Celal Nuri, Dr. Abdullah Cevdet ve Kılıçzâde Hakkı gibi yazarlar tarafından Latin harflerinin eğitimin yaygınlaştırılmasında sağlayacağı fayda dile getirilmiştir (Kılıç 1998: 117-124). Buna karşılık önemli bir aydın kesimi ise Kur'an'ın Arap harfleriyle yazılmasına bağlı olarak bu yazının İslâm alemiyle siyasî ve kültürel bağı sağladığını, vazgeçilmesi hâlinde bu bağın kopacağını ve geçmişin mirasından yoksun kalınacağını savunmuşlardır². Buna paralel olarak Arap harflerinden tamamen vazgeçmek yerine harflerin ayrı ayrı kullanılarak ve sesli harfler eklenerek kullanılması fikri de öne sürülmüştür.³

Harflerin değiştirilmesine yönelik ilk resmî girişim 1909'da Maarif Nezaretinde kurulan "İmlâ Komisyonu" tarafından, daha sonraki bir girişim de Rezaizâde Mahmut Ekrem Bey'in öncülüğünde 1911 yılında kurulan *Islah-ı Huruf Cemiyeti* adlı dernek tarafından yapılmıştır. Derneğin yayınladığı bildiride Arap alfabesindeki yazılış ve öğrenme güçlüğünden söz edilerek ilmî bir yolla bu konunun halledilmesi gerektiği ifade edilmiştir (Albayrak 1989: 474-475).

"Huruf-ı Munfasıla" olarak bilinen Arap harflerinin ayrı olarak yazılması uygulaması ilk kez Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın isteğiyle "Ordu Elifbası" adıyla, Balkan Savaşı sırasında kullanılmaya başlanmıştır. Bununla sessiz harflerin arasına sesli harfler koyarak yeni bir yazım düzeni orduda kullanılmak istenmiştir (Parmaksızoğlu 1981: 3-4). Ancak ordunun işlerini zorlaştırdığı düşüncesiyle yine savaş sırasında kaldırılmıştır (Canpolat 1981: 57). Köklü bir değişimden ziyade mevcut alfabenin düzeltilmesine yönelik bu girişimler başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bundan sonra harflere ilişkin diğer bir gelişmede ise Maarif Nezareti tarafından kurulan Tetkikat-ı Lisaniye Heyeti'nce 1335 yılında hazırlanan *Usul-i İmlâ* risalesinde, yeni harfler ve şekillerin kabul edilemeyeceği, imlâ harfleri üzerine konulacak işaretlerin de ancak ilkokulların birinci sınıflarına ait kitaplarda ve Lügat Encümeni'nin hazırlamakta olduğu sözlükte kullanılabileceği bildirilmektedir. Öyle ki örneğin *Yeniğin* gazetesinde imlâ risalesini savunan bir yazıda "bir kavmin tebdil-i din ve tebdil-i lisan etmeksizin tebdil-i huruf edemeyeceği" ifade edilmiştir (Levend

² Tanzimattan harf inkılabına kadar olan dönemde alfabeyle ilişkin görüşler hakkında geniş bilgi için (Heyd 1954) ve (Levend 1972).

³ Şam Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'si Müdürü Dr. Milaşlı İsmail Hakkı beyin "Huruf-ı Munfasıla" hakkındaki görüşleri konusunda geniş bilgi için (Kılıç 1998: 114-115).

1953). Bir toplumun yazı dilinde kullandığı harflerin temel kültürel değerler arasında ne kadar önemli bir yere sahip olduğu tartışmaların ciddiyetinden anlaşılmaktadır. Bu durum bir bakıma Cumhuriyet idaresinin hedeflediği yeni bir medeniyet dairesi içinde yer alma azminin ancak bu tür köklü değişimlerle sağlanacağını da göstermektedir.

3. Cumhuriyet Döneminde Harf Meselesi

1860'larda başlayan alfabe tartışmaları Cumhuriyet sonrasında da etkinliğini korumuş ve zamanla Latin alfabesinin alınması yönündeki eğilim güçlenmiştir.⁴ Bu kez alfabe konusundaki yaklaşım öncekinden farklı olarak daha köklü bir değişimi içermektedir. İlk kez 1923 Türkiye İktisat Kongresi'nde iki işçi temsilcisi tarafından Latin harflerinin kabulü yönünde verilen öneri, konunun maarifi ilgilendirdiği gerekçesiyle reddedilmiş ve Kongre Başkanı Kazım Karabekir'in sert tepkisiyle karşılanmıştır. Kazım Karabekir'in daha sonra basına verdiği demeçte kızgınlığını görmek mümkündür; "Avrupa'da başlayan bu cereyanın Ecneblerce telkin edildiği, 350 milyonluk İslâm alemi tarafından kullanılan alfabenin aslında hiçte zor olmadığı, Latin harfleri kabul edildiği takdirde Avrupa'nın Türklere Hıristiyanlığı kabul ettirdiklerini söyleyecekleri, üstelik bu harflerin kabul edilmesiyle Türklerin bütün İslâm alemini karşısına alacağı" yorumu yine Kazım Karabekir'e aittir (*Vakit* 5 Mart 1339). Bu tepki Latin harfleri meselesinin yeniden canlanmasına neden olmuş ve bir süre sonra bu konu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde İzmir Milletvekili Şükrü (Saraçoğlu) bey tarafından dile getirilmiştir. 1924 yılı Eğitim bütçesi görüşmeleri sırasında söz alan Şükrü bey kullanılmakta olan harflerin Türk dilini yazmaya müsait olmadığını ve halkın yalnız yüzde iki veya üçünün okuma yazma bildiğini ifade etmiştir.

Latin harflerine muhalif olanların Meclis konuşmasında Sükrü Saraçoğlu'nun görüşüne tepkileri olmuşsa da cevaplandırılmamıştır (TBMM Zabıt Ceridesi II/6 1924: 322-324.) O günlerin, Latin harflerine geçiş meselesini tartışmak için henüz oldukça erken olduğu, tepkilerin sertliğinden de anlaşılmaktadır. Yine Latin harflerinin Şükrü Saraçoğlu tarafından Meclis'te teklif edildiği sırada Meclis içindeki tepki, vekillerden Vasıf Bey tarafından şöyle anlatılmaktadır: "Koridorda idim, Millet Meclisinde büyük bir gürültüdür koptu, ne oluyor diye içeri girdiğim zaman Saraçoğlu'nu kürsüde

---

⁴ Latin harflerinin dilimizde yarı resmî bir uygulaması ilk kez telgraf haberleşmelerinde gerçekleşmiştir. Telgraf makinelerinin Türkçe haberleşmeye müsait olmadığı gerekçesiyle, telgraflaşma dili Fransızca olarak devlete kabul ettirilmiş ve bu konuda oluşan millî duygunun bir sonucu olarak Mustafa Efendi adlı bir kişi 16 Ağustos 1855'te Edirne Telgrafhanesinin açıldığı gün, kendi hazırladığı alfabeyle ilk Türkçe telgrafı devlet merkezine çekmiştir (Unat 1953: 722).

gördüm, sarklı milletvekilleri ona yalnız söz söyletmemeye çalışmıyorlar, yalnız bağırıyorlar, ona hücum etmeye hazırlanmışa benziyorlardı. Necati ile ve bazı arkadaşlarla beraber var kuvvetimizle devam devam diye bağırmaya başladık. Saraçoğlu'na taarruz eden olmasın diye kürsünün etrafını da tuttuk." (Erişirgil 1952: 32). Fakat kendisine bu derece tepki duyulan aynı Şükrü Saraçoğlu bir yıl sonra Maarif Vekili olduğunda millî eğitim bütçesi görüşülürken harfler konusunda görüşünü soranlara "Efendim bendeniz Maarif Vekiliyim ve Maarif Vekili olmak hasebiyle memleketimizde harfler hakkında birçok cereyanlar mevcut olduğu için bu cereyanlardan herhangi birisine kuvvet verecek bir şekilde bu millet kürsüsünden söz söylemeyi faydalı değil, zararlı görüyorum" diyerek bu konuda temkinli bir tavır sergilemiştir (Korkmaz 1992: 19). Ancak Meclis'te ele alınmayan bu konu basında yankı bulmuş ve karşıt görüşlerin bu konuyu tartışmalarına yol açmıştır. Bu tartışmalar da Latin harflerinin kabul edilmesi yolunda bir çeşit zihin jimnastiği yapılması anlamına gelmektedir.⁵

Bundan sonra Latin harfleri meselesi 1926 Mart'ında *Akşam* gazetesinin "Latin Harflerini Kabul Etmeli mi, Etmemeli mi" başlığı altında başlattığı bir anketle yeniden canlanmıştır. Ankete katılanlar arasında Latin harflerini kabul etmeyenler kabul edenlerden daha fazladır. Bu konuda görüş bildiren yazarlar tarafından meselenin oldukça mühim ve halledilmesi zor bir sorun olduğu dile getirilmiştir. Öyle ki ankete cevap verenlerden Ali Canib, Ali Ekrem, Muallim Cevdet, İbrahim Alaeddin, Necip Asım, Avram Galanti, Veled Çelebi, İbrahim Necmi, Halid Ziya ve Macar Profesörü Gombotes Zoltan Latin harflerinin kabulüne karşı çıkarken, Refet Avni, Abdullah Cevdet ve Mustafa Hamit kabulünden yana cevap vermişlerdir. Bu arada Mustafa Şekib gibi kafası karışık olanlar da vardır (Levent 1988: 11-12). Bu sıralarda Necmettin Sadık tarafından kaleme alınan "Latin Hurufu Meselesi" başlıklı makalede Latin harflerine taraftar olanlarla karşı olanların görüşleri değerlendirilmektedir. Buna göre "Latin harflerinin kabulüne taraftar olanlar başlıca iki sebep sunmaktadırlar. Birincisi Latin harflerinin çok daha kolay ve çabuk öğrenilebileceği, ikincisi ise batı medeniyetini benimsemiş olan Türk milletinin dil konusunda ayrı bir yol tutamayacağı gerçeğidir. Latin harflerinin kabulüne karşı olanlara göre ise, Latin harfleri kabul edildiği takdirde Türk milletinin mazisi ile bütün fikrî ve ilmî bağını keseceği, mevcut evrak ve vesikanın Latin harfleriyle yeniden düzenlenmesinin gerekeceği ve bunu yapmak mümkün olmadığına göre yetişecek nesillerin geçmişine meçhul bir gözle bakacağı ve bir milletin ilerlemesi için harflerini değiştirmeye ihtiyacı olmadığı" dile getirilmektedir. Yazarın kendi görüşü ise Latin harfleri meselesinin

⁵ Bu dönemde Latin harfleri konusunda fikir beyan edenler arasında özellikle Hüseyin Cahit bu harflere bir an önce geçilmesi gerektiğini (*Tanin* 6-15 Mart 1924); Ahmet Emin bu görüşe katılmakla birlikte bunun aşamalı olarak gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (*Vatan* 19 Mart 1926).

uzun incelemelerden sonra bir karara bağlanması gerektiği ve bir geçiş sürecinin şart olduğu yönündedir (*Akşam* 11 Mart 1926). Arap ve Latin alfabesinin bir süre beraber kullanılması fikrini içeren bu görüşe sahip olanlar, Latin alfabesinin birdenbire ve zorunlu olarak kullanılmasının memlekette okur yazar bırakmayacağını öne sürmüşlerdir (Erişirgil 1952: 33).

İkdam gazetesinde Ahmet Cevdet tarafından yazılan “Latin Hurufatı” başlıklı makalede de konunun ekonomik boyutuna vurgu yapılmış ve Latin harflerinin Arap harflerine göre daha kolay dizilerek, daha ucuza mâl olduğu, matbaacılıkta daha rahat kullanılabilceği, daktilografi ile uyumlu olduğu, Türkçeyi tam olarak karşılamayan harflerin de Macarlar, İtalyanlar ve Hırvatlarda olduğu gibi üzerlerine işaret konularak kullanılabilceği belirtilmektedir (*İkdam* 12 Mart 1926). Aynı gün Falih Rıfki (Atay) *Milliyet* gazetesindeki makalesinde harfler konusunda yapılan tartışmalara rağmen bir sonuca varılmadığını ve bu işin ancak Maarif Vekaleti’nce toplanacak bir heyet tarafından çözümleneceğini ifade etmiştir.

Latin harfleri konusunun 1926 yılında bu denli yoğun bir biçimde ele alınmasında aynı yıl Bakü’de toplanan Türkiyat Kongresinde Latin harflerinin kabul edilmiş olması etkili olmuştur.⁶ Bundan sonraki süreç Latin harflerinin Türkçe’ye uyarlanması yolunda çalışmaların yapıldığı bir dönem olmuştur. *Hakimiyeti Milliye*, *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Vakit* ve *İkdam* gazetelerinde Latin harfleri lehinde yazılar çıkmış ve bu konuda kamuoyu oluşturulmaya çalışılmıştır. Basın aracılığıyla Latin harflerine olan eğilim beslenmekle birlikte Latin harflerinin karşısında olan önemli bir kesim de harf inkılabına kadar görüşlerini dile getirmeye devam etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa Batı uygarlığına girmek için şart olduğunu düşündüğü harflerde değişiklik meselesine gençlik yıllarında ilgi göstermeye başlamış ve bu ilgisi bizzat üzerinde çalıştığı harf inkılabının gerçekleştirildiği yıllara kadar sürmüştür. Afet İnan’a göre Mustafa Kemal’in harf değişikliğine ilişkin ilk görüşlerinin İkinci Meşrutiyet dönemine rastladığı bu dönemde okuduğu bir kitaptan anlaşılmaktadır. Bundan sonra Karlsbat’ta tedavi gördüğü sırada bu konuda defterine notlar aldığı, Erzurum Kongresi sırasında Mazhar Müfit’e, 1922 Haziranı’nda da Halide Edip’e bu konudaki görüşlerini açtığı bilinmektedir. 1925 yılında ise Çankaya’daki evine kitaplık yapmak amacıyla satın aldığı kitaplarla ilgili olarak Yahya Kemal’e “Bu kitaplar güzel ama, bütün halkımıza okutmak, öğretmek güç bu harflerle, onun için bazı yenilikler

⁶ 1926 yılında Bakü’de toplanan I. Türkoloji Kongresine Türkiye adına Mehmet Fuad (Köprülü) ve Hüseyinzâde Ali Bey katılmışlar, Köprülü Türk edebiyatı hakkında bir bildiri sunmuş, Hüseyinzâde Ali Bey Kongre’nin dil seksiyonunda yapılan çalışmalara katılmıştır. Bu seksiyonda SSCB sınırları içinde kalan Tatar, Başkurt, Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen, Çuvaş ve Yakut Türkleri için Arap alfabesi yerine kabul edilmesi düşünülen yazı sistemi tartışılmıştır. Kongrede önce Rus, sonra Latin alfabesi üzerinde durulmuş ve Latin alfabesi kabul edilmiştir. (Eren 1991: 4-5)

düşünmeli ve Latin harflerini kabul etmeli" demiştir (İnan 1981: 80).

1927 yılında harf inkılâbının gerçekleştirilmesi kararını veren Mustafa Kemal, bu işin uzmanları, yazar ve fikir adamları ile görüşerek çalışmalarını yoğunlaştırmış, bir ilk adım olmak üzere de 20 Mayıs 1928'de TBMM'de uluslar arası rakamların kabulünü öngören 1288 sayılı yasa kabul edilmiştir. Meclis'teki görüşmeler sırasında Eğitim Bakanı Mustafa Necati'ye Latin harflerine ne zaman geçileceği sorulmuş ve çalışmaların sürdüğü cevabı alınmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi III/4 1928: 206.) Rakamların kabul edilmesi Latin harflerinin kabulü öncesi bir nevi hazırlık olmuştur.

Yazı değişikliğine ihtiyaç duyulmasının temelinde, dilin Farsça ve Arapça gibi dillerin etkisi altında olması nedeniyle belli bir imlâ kuralının olmaması, Arap harflerinin yazılma ve öğrenilme güçlüğü ile Arap alfabesinde sesli harflerin az olması ve pek çok sese karşılık gelmesi (örneğin vav harfi o, ö, u, ü seslerinin tamamını karşılamakta ve aynı şekilde yazılan ancak okunuşu farklı olan pek çok kelime bulunmaktadır) nedeniyle eğitilmiş kesim tarafından dahi yazının yanlış okunamaması gibi sorunlar yaratmaktadır.⁷ Harf inkılâbının yapılmasında anılan güçlüklerin ortadan kaldırılması amaçlanmakla birlikte aslında Arap harflerinin bırakılması eski kültür dairesinden uzaklaşmak anlamına gelmektedir. (Nadi 1929)⁸ Bu görüşe katılan Fuad Köprülü Atatürk'ün harf inkılâbı sayesinde o zamana kadar kendi hususi hüviyetlerini saklayan Arap ve Fars kelimelerinin artık dilimizde tutunamayacağını belirtmektedir. (Köprülü 1938: 2)

4. Latin Harflerinin Kabulü

Harf inkılâbının⁹ ilk resmî hazırlıkları Bakanlar Kurulu kararıyla yazarlar, dil uzmanları ve eğitimcilerden oluşan bir Dil Encümeni kurulmasıyla başlatılmış, Bu Encümen Falih Rıfki (Atay), Ruşen Eşref (Ünaydın), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Mehmet Emin (Erişirgil), İhsan (Sungu), Ragıp (Hulusi), Ahmet Cevat (Emre), İbrahim (Grandi) ve Hüseyin Cahit (Yalçın) beyden oluşmuştur (*Hakimiyeti Milliye*, 27 Haziran 1928). Dil Encümeninde Darülfünun profesörlerinin bulunmaması anlamlıdır. Dil Encümeni 26 Haziran 1928'de Ankara'da Eğitim Bakanlığında ilk toplantısını yapmış ve ilk toplantıda bir Alfabe Komisyonu ile Gramer komisyonu kurulmuştur. Alfabe Komisyonu'nun görevi, Türkçedeki seslerin sayı ve niteliklerini ortaya koymak, bütün harflerin öz değerlerini incelemek, seçim için esaslar geliştirerek Türkçenin yeni harflerini saptamak ve uygulama kurallarını belirlemektir. Diğer

⁷ Arap alfabesi ile Latin harfleri arasındaki uyumsuzluklar hakkında (Korkmaz 1991: 11-19), (Tolum 1991: 23-27), (Zülfikar 1991: 29-39).

⁸ Ayrıca İsmet İnönü de hatıralarında harf inkılâbının yapılmasında kültür değişmesini kolaylaştırmanın amaçlandığını belirtmektedir. (İnönü 1987: 223).

⁹ Harf inkılâbı konusunda ilgili bir yüksek lisans tez çalışması için (Tongul 1990)

komisyon ise gramer kuralları ile ilgili çalışmalarını yürütecekti. (Oğuzkan 1981: 8)

Komisyonlar Mustafa Kemal'in başkanlığında çalışmış ve 6 Ağustos'ta alfabeyle son şekli verilmiştir. Encümen adına Elifba raporu ve Gramer hakkında rapor hazırlanmış ve böylelikle yeni harflere ilişkin teknik hazırlıklar tamamlanmıştır.¹⁰ 25-29 Ağustos 1928 tarihleri arasında Dolmabahçe Sarayında yapılan çalışmalar sonucunda Nurettin Artam tarafından "Harf İnkılâbının Misak-ı Millîsi" olarak nitelendirilen hedefler belirlenmiştir. Tavır kesin ve açıktır; buna göre "Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip Latin esasında Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur. Komisyonun teklif ettiği alfabe, Türk alfabesidir. Katidir. Türk milletinin bütün ihtiyaçlarını temine kâfidir. Harf ve imlâ kaideleri lisanın ıslahını, inkişafını ve millî zevki takip ederek tekâmül edecektir. Muhakkaktır ki yeni harflerle lisan ve imlâyâ yeni şeklini vermek için komisyonun projesi en kısa ve en amelîdir" (Dil Devriminin 30 Yılı 1962: 17).

Bundan sonra fiilen harf inkılâbının uygulamalarına başlanmış, önce Mustafa Kemal 8 Ağustos'ta Sarayburnu'nda coşkuyla karşılanan konuşmasını yapmış ve Dolmabahçe Sarayına bir kara tahta yerleştirilmiş, 11 Ağustos 1928'de İbrahim Necmi Dilmen tarafından ilk alfabe dersi verilmiştir. 23 Ağustos'ta Tekirdağ'da Mustafa Kemal yeni harflerle ilgili ilk konuşmasını yapmış, 25 Ağustos'ta Ankara'da toplanan Muallimler Birliği Kongresinde öğretmenler yeni harfleri öğretmek için and içmişler, 4 Eylülde Dahiliye Vekaleti kültür işlerinin düzenlenmesi hakkında bir tamim yayınlamış, 16 Eylülde Maarif Vekaletinde bütün Vekaletlerin müsteşarlarına yeni harflerin uygulanması konusunda konuşmalar yapılmış, 21 Eylülde Atatürk Başvekaletine yeni harfler hakkında resmî bir yazı göndermiş, 29 Eylülde Yeni Harfler Marşı bestelenmiştir. 1 Ekim'de *Türkçe Gazete* adıyla yeni harflerle basılan haftada iki gün yayınlanacak olan bir gazete çıkarılmıştır. 2-10 Ekim tarihleri arasında öğretmenler sınavdan geçirilmiş ve başarıya ulaşmayanların oranının yüzde beş olduğu bildirilmiştir. Ayrıca muhtar ve ihtiyar heyeti üyelerinin de yeni harfleri öğrenmemeleri halinde işlerinden çıkarılacakları belirtilmiştir (Özdemir 1962: 34). 8-25 Ekim günleri arasında devlet memurları yeni harflerden imtihana tabi tutulmuşlar, 31 Ekimde Cumhuriyet Halk Fırkasında yapılan toplantıda yeni harfler konusunda görüşmeler yapılmış ve 1 Kasım 1928'de Meclis'in açılış konuşmasında Atatürk Latin alfabesi esastan alınan Türk alfabesinin müjdesini vermiştir (Taneri 1988: 52-53).

Bunların dışında halkın bu yeniliğe mümkün olan en kısa sürede katılımının sağlanması amacıyla CHF milletvekilleri ve Mustafa Kemal yurt gezilerine çıkmışlar, Sinop, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Samsun ve Kayseri illerine yapılan gezilerde

¹⁰Encümenin raporuna göre -mi, -mı ve -de, -da eklerinin ayrı yazılmasına, bağlama işareti olan (-) tirenin kalkmasına ve farsça terkiplerde dahi tire işaretinin kullanılmamasına (hüsnü nazar vb.) karar verilmiştir. (Lewis 1999: 35).

Yeni Türk Yazısı ile İlk Kıraat adlı okuma kitabı halka parasız dağıtılmıştır. Yeni harflerin halka benimsetilmesi konusunda hükümetin sürdürdüğü faaliyetlerin yanı sıra mahallî idarelerce gerçekleştirilen bazı uygulamalara rastlanmaktadır. Bunlar arasında İstanbul Valiliği'nce hazırlanan bir programda kurs çalışmalarından başka, yeni harfleri gösteren levhaların umumi yerlere asılması, yeni harflere göre daktilo yapımı, telefon rehberleri, ulaştırma araçları tarifeleri, lokanta listeleri, umumi levha ve ilanların hazırlanması ve iş isteyenler arasından yeni harfleri bilenlerin tercih edilmesi gibi uygulamalar bulunmaktadır (*Cumhuriyet* 21 Ağustos 1928).

Atatürk döneminde gerçekleştirilen diğer bazı inkılaplarda olduğu gibi Latin harflerinin kabulünde de Cumhuriyet idaresi önce kendi kadrosunun hazırlıklarını tamamlamış, konu Meclis'e geldiğinde oluşturulan kamuoyunun da yardımıyla aşırı bir muhalefetle karşılaşılması önlenmiştir. Bundan üç yıl önce şapka kanunu hazırlıklarında da benzer gelişmeler şahit olunmuş, önce yöneticiler ve memurlar şapka kullanmaya başlayarak halka öncülük etmişler, ardından kanunun Meclis'te kabulü gerçekleştirilmiştir. Burada da daha kanun çıkmadan tüm ülkede yeni harflerin öğretilmesi konusunda önemli ölçüde organize olunmuş ve Mustafa Kemal'in Sarayburnu'nda Latin harflerine dair ilk işaretinin üzerinden üç ay gibi kısa bir süre geçmesine rağmen pek çok kişi yeni harflerle okumayı ve yazmayı öğrenmiştir. Latin harflerinin kabulüne dair kanun teklifi Meclis'e geldiğinde söz alan Başvekil İsmet İnönü, yeni harflerle kısa zaman içerisinde büyük bir kitlenin okuma yazma öğrendiğini ve hükümetin bu konudaki çabalarının süreceğini dile getirmiştir. Konya mebusu Refik (Koralan) Bey ise Türk milletinin harf inkılabına büyük dâhi Atatürk'ün işaretiyle kavuştuğunu ve milletin kendisine minnettar olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra söz alan Şarkikarahisar Mebusu Mehmet Emin Bey on dört milyon Türk'ün yeni harflerle yeni hars ve medeniyetini vücuda getireceğini söyleyerek heyecanlı bir konuşma yapmıştır. Mehmet Emin Bey'in harflerin kabulüne yönelik sözleri, esasta kullanılan metaforlar bakımından ilginçtir: "Musa eski İbranî harfleriyle tunç levhalar üzerine nasıl bir kavmin mukadderatını yazmışsa bu harflerle de yeni yazılacak olan kitaplara Türk milleti yeni bir mukadderat yazacak, (Götenberg) oyduğu harflerle nasıl yeni dünya hars ve medeniyetini hazırlamışsa bu yeni harflerle de Türk'ün yeni hars ve medeniyetini vücuda getirecek, Allah arzı, semayı, insanları ve bütün mahlukatı nasıl birkaç unsurdan yaratmış ise Türk milleti de bu yeni harflerle yeni ilmini, sanatını, yeni terakkisini ve yeni kâinatını yaratacak." (TBMM Zabıt Ceridesi III/5 1928: 7-9).

Kanunun gerekçesinde Türkçenin yazımında kullanılan Arap alfabesinin sesli harflerinin yetersiz ve öğrenilmesinin güç olduğu, bu harflerin Türk matbaacılığını ilerlemekten alıkoyduğu ve telgraf gibi medenî vasıtalarda kullanılmadığı, yapılan tecrübelerin yeni harfleri öğrenmenin kolay olduğunu gösterdiği belirtilerek kanun teklifi Meclis'e sunulmuştur. (TBMM Zabıt Ceridesi III/5 1928: 1-2). On bir maddeden

oluşan kanunun hiçbir maddesine itiraz olmaksızın kabul edilmiştir. Kanuna göre 1 Ocak 1929'dan itibaren yeni harflerin kullanılması zorunlu hale gelecek ancak vatandaşlar resmî işlemlerde Haziran başına kadar eski harfleri kullanabileceklerdir. 1929 Ocak ayından itibaren basılacak olan kitaplar yeni harflerle basılacak ve resmî evraklardan mevcut olanları 1930 Haziran başına kadar kullanılabilirler.¹¹ Kanunun kabulünün ardından Sivas mebusu Rahmi Bey tarafından verilen bir teklifle Gazi Mustafa Kemal'e altın levha üzerine kabartma bir alfabe takdim edilmesi kararlaştırılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi III/5 1928: 11) Altın alfabenin Atatürk'e takdim edilmesi 1930 yılı Mayıs ayında gerçekleşmiştir. (*Cumhuriyet* 24 Mayıs 1930)

5. Latin Harflerinin Kabulünün Toplumdaki Yansımaları

Latin harflerinin Türk alfabesi adıyla alınması ve kısa bir süre içinde uygulamaya konması kanun çıkarılmadan önce yapılan hazırlıklar nedeniyle büyük ölçüde olumlu karşılanmasını sağlamıştır (Lewis 1960: 95-100). Atatürk'ün "Başöğretmen" sıfatıyla yaptığı gezilerde halkın çeşitli kesimlerine öğrettiği yeni harfler, gerek öğrenilmesinin kolaylığı, gerekse büyük bir oranı okuma yazma bilmeyen halkın okumayı öğrenme isteği ile daha çabuk öğrenilmiştir. Daha ilk günlerden itibaren gazeteler, başlıklarını yeni harflerle atmaya ve alfabe dersleri vermeye başlamışlardır. Atatürk'ün bizzat verdiği derslerin yanı sıra devlet daireleri, ordu, Cumhuriyet Halk Partisi, Türk Ocakları ve hatta hapishaneler okuma yazma kursları açmışlardır. İlk dört ay içinde yeni harfleri öğrenen 5.000 öğretmen kursları yürütme işini üzerine almış ve 1928 yılı sonbaharında yalnız öğretmenlerin idare ettiği kursların sayısı 5.500'ü bulmuştur. Bu kurslara 220.000 öğrenci kaydolmuştur. Okul kitaplarının basılması amacıyla devlet matbaasına yeni baskı makineleri getirilmiş, aynı yılın ekim ayı içinde ilk ve ortaokulların bütün kitapları yeni yazıyla basılarak okullara dağıtılmıştır (Wilson-Başgöz 1968: 118)

Yeni harflerin uygulamasına geçilmesinde dikkat çeken diğer bir konu da harf inkılabı ile birlikte dil inkılabına doğru bir adım atılmasıdır. 26 Eylül 1928 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'nün imzasıyla Bakanlıklara gönderilen bir genelge ile Arapça ve Acemce terkiplerden oluşan makam isimlerinin tespit edilecek yeni karşılıklarının Başvekâlete gönderilmesi istenmiş ve yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan 175 kalemlik liste, 7 sayfalık bir broşür olarak bastırılmış ve devlet dairelerine dağıtılmıştır.¹² Böylece çeşitli kurum adlarından başlamak üzere dilde sadeleşme yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır.

¹¹ Kanunun tam metni için (TBMM Kavanin Mecmuası 1929: 1).

¹² Buna göre Kalem-i Mahsus, Hususî Kalem; Divan-ı Riyaset, Riyaset Divanı; Müessesatı Diniye Müdüriyeti, Dini Müesseseler Müdürlüğü vb. olmuştur. (Şimşir 1992: 223-224).

Yeni alfabenin toplum üzerindeki asıl büyük etkisi, Millet Mektepleri kurularak geniş halk kitleleri üzerinde okuma yazma seferberliğinin başlatılması ile olmuştur.¹³ Cumhuriyet Halk Fırkası yayınladığı bir tamimle halkın katılımının sağlanmasını teşkilatından istemiştir.¹⁴ Maarif Vekaleti'nce Millet Mekteplerinin açılmasına yeni harflerin kabulünden sonra karar verilmiş ve 1929 yılında kurslar A ve B adlarıyla iki kısımda dörder aylık eğitim vererek işe başlamışlardır. A kursuna hiç okuma yazma bilmeyenler, B kursuna ise biraz okuma yazma bilenlerle eski yazıyı öğrenmiş olanların devam etmeleri kararlaştırılmıştır. (*Cumhuriyet* 2 Kasım 1929) Kurslara 15-45 yaş arasındaki kadın, erkek bütün vatandaşlar katılmak mecburiyetinde idiler. Okul binası bulunan yerlerde bu binalarda, bulunmayan yerlerde ise uygun bir odada veya açık havada dersler yürütülecekti.¹⁵ Kursları öğretmenler ayrıca bir ücret karşılığında yürütmekteydiler. Ankara'da bu mektepler aracılığıyla birkaç ay içinde 9 bin kişi yeni harflerle okuma yazma öğrenmiştir. (*Hakimiyet-i Milliye*, 13 Ocak 1929). Kanun yürürlüğe girdikten sonra okuma yazma bilmeyenlere karşı adeta kültürel bir savaş açılmıştır.¹⁶

İlk yıl 500.000'in üzerinde vatandaşın okuma yazma öğrendiği bu okullarda okuma yazmanın dışında basit hesap ve sağlık bilgisinin yanı sıra iyi bir vatandaş olmak için medenî bilgiler verilmiştir. Maarif Vekilince verilen beyanatta, okuma yazma bilenlerin sayısının 1929 yılı Ekim ayında 800 bine ulaştığı ve bunu artırmak için her türlü çabanın sarf edileceği belirtilmektedir. (*Cumhuriyet* 11 Ekim 1929) Bu kurslarda okutulması için Maarif Vekaleti büyük harfli okuma kitapları bastırması ve okullara devam edenlere ücretsiz dağıtmıştır. Ayrıca öğrenilenlerin tekrar edildiği

¹³ Millet Mekteplerinin kurulmasına 11.11.1928 tarihinde Bakanlar Kurulunca karar verilmiştir. 24.11.1928'de yayınlanan Millet Mektepleri talimatnamesinde "kısa bir zamanda ve kolay surette her ferde okuma yazma öğretmek büyük halk kitlelerini süratle okur yazar hale getirmek" amacıyla teşkilatın kurulduğu belirtilmektedir. Talimatnamenin tam metni için bkz. "Millet Mektepleri-Köy Yatı Dersaneleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 9-10, Kasım- Aralık 1985, 100-116.

¹⁴ CHF'nin yayınladığı tamime göre açılacak olan millet mekteplerinde "cehalet denen en menfur düşmana" karşı fırka teşkilatının bir askerlik şubesi gibi çalışacağı, bu seferberlikte bütün fırka mensuplarının yarışmasına çalışması gerektiği, ihtiyar heyetleriyle temas kurularak mahallelerde davul çalınması ve halkı teşvik için her türlü gayretin sarfedilmesi gerektiği belirtilmektedir. (*Cumhuriyet*, 29 Ekim 1929).

¹⁵ Millet Mektepleri aracılığıyla yeni harfleri öğrenmek çok ciddiyetle kamuoyunda ele alınmış hatta "bir kelime öğretmek askerlik kadar şerefli bir meseledir" denilerek herkesin yakınlarını yeni harfleri öğrenmeleri konusunda teşvik etmeleri için vatandaşlar uyarılmıştır. (*Cumhuriyet* 19 Kasım 1929).

¹⁶ Polis Müdürü Şerif Bey, 1 Ocak 1929'dan itibaren Millet Mekteplerine kaydolmayanların isimlerinin tespit edileceğini açıklamıştır. Halktan duvar ilânlarıyla mahallelerdeki ihtiyar heyetlerine başvurarak, listelere isimlerini kaydettirmeleri istenmiştir. (Bozkurt 1999: 1360-1361).

“Halk” gazetesi bastırılarak dağıtılmış, özel yayınevleri de bastıkları basit kitap ve resimli dergilerle bu faaliyeti desteklemişlerdir. Okuma yazma faaliyetleri o denli ciddiye alınmıştır ki, Millet Mektepleri Talimatnamesince mekteplere devam etmeyenlerin cezaya çarptırılması kararlaştırılmıştır. (*Hakimiyeti Milliye* 4 Aralık 1929) İlk üç yılda mezun sayısı bir buçuk milyonu bulan Millet Mekteplerinin 1932 yılına gelindiğinde faaliyetleri yavaşlamış ve zamanla yerini farklı eğitim kurumlarına bırakmıştır. (Wilson-Başgöz 1968: 118-119) Gençlerin yeni harflere olan uyumu daha hızlı olmakla birlikte özellikle daha yaşlı olanların bir gün eski harflere dönüleceğine ilişkin kanaatleri bir süre devam etmiştir. Yeni harflerle okuyabilmelerine rağmen yazarken eski harfleri kullanmayı sürdürmüşlerdir (Bisbee 1951: 28)

Yeni harflerin yayın hayatına sağladığı faydalar da oldukça önemlidir. Matbaaların eski harfleri kullandığı dönemde harfler dışarıdan oldukça uzun sürelerde getirilebilmekteydi ve basının okuyucu sayısı sınırlıydı. Yeni harflerin kabul edilmesi gündeme geldiğinde mevcut olan bu okuyucu kitlesinin de kaybedilmesinden korkulmuştur. Atatürk’ün gösterdiği kararlılıkla bir geçiş süresine izin verilmeksizin kanunun kabulünün akabinde gazete sütunlarının tamamının yeni harflerle çıkması sağlanmış ve basının da halka yeni harfleri öğretmede katkısı olmuştur.¹⁷ Basına yeni harflerin getireceği mali külfete katkıda bulunmak amacıyla Haziran 1929’da prim verilmesi için Meclis’te çalışmalar başlatılmış, 20 Mart 1930’da Türkçe basına prim verilmesi konusu kanunlaşmıştır.¹⁸

Benzer endişeler yayın hayatında da yaşanmış, kitapların yeni harflerle çıkarılması konusunda devlet basımevi gerekli harflerin döktürülmesini sağlamış, yeni harfler kabul edilmeden önce Eylül ayında kitapçılar kendi aralarında toplanarak eski harflerle basmış oldukları kitapların ne olacağı konusunda kaygılarını dile getirmişler ve Milli Eğitim Bakanlığı’na kendilerine yardım edileceği duyurulmuştur. Ayrıca çıkarılan yazım kılavuzu ile de yeni basılacak olan eserlerde hata yapılması önlenmeye çalışılmıştır.¹⁹ Yayın hayatında bir sönüklük olacağı beklentisinin aksine yayın sayısında harf inkılâbı sonrası bir sıçrama yaşanmıştır. (Baysal 1981: 61-64) Öyle ki yeni harflerin kabul edilışinden bir yıl sonra yayınlanan kitap ve mecmua sayısı 458’e ulaşmıştır. İstanbul matbaalarıyla Devlet matbaasında basılan kitaplardan 3’ü

¹⁷ Latin harflerinin kabulünden yana olanlar yeni harflerin toplum tarafından öğrenilmesi için 5 ile 15 yıl arasında bir sürenin gerektiğini düşünürken Mustafa Kemal Falih Rıfki’ya “Bu iş ya üç ayda olur ya hiç olmaz. Gazetelerde yarım sütun eski yazı kalsa herkes onu okur. Hele iç ve dış bir de buhran çıkarsa bizim teşebbüsümüz de Enver’inkine döner” diyerek Latin harflerinin hızla öğrenilmesini sağlamıştır. (Atay 1984: 563).

¹⁸ Bu konuda geniş bilgi için “Yeni Türk Harflerinin Uygulanmasında Basına Verilen Prim”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı:9-10, Kasım-Aralık 1985, s.120-127.

¹⁹ Harf inkılâbı sonrasında basında yaşanan yazım sorunu konusunda geniş bilgi için (Özer 1992).

lügat, 3'ü fikriyat ve 9'u edebî eserdir. Okul kitapları haricinde 43 kitap ve roman, 31 kanun, 47 muhtelif kitap ve 32 mecmua basılmıştır (*Hakimiyeti Milliye* 26 Kasım 1929).

Yeni harfler büyük ölçüde kabul görmeye birlikte uygulamada bu konuda birtakım aksaklıklar yaşanmıştır. Örneğin 1929 yılı Ağustos ayında yeni Ceza Usul Muhakemesi Kanununun eski harflerle çoğaltıldığı anlaşılmaktadır (*Cumhuriyet* 29 Ağustos 1929) Arap harflerini kullananlara karşı ceza uygulayacak olan İstanbul Adliyesinde bulunan "Koridorlarda sigara içmek ve yerlere atmak yasaktır" levhası (*Cumhuriyet*, 8 Eylül 1929), bazı lokantalardaki yemek listelerinin veya Tahrir ve Kadastro vergisi almak için mükelleflere gönderilen ihbarnamelerin eski harflerle yazıldığı ve bu özel kişilerin veya devlet dairelerinin bundan dolayı ceza görmeleri gerektiği belirtilmektedir (*Cumhuriyet* 12 Ekim 1929) Aradan birkaç yıl geçtikten sonra tahsisat darlığı nedeniyle yeniden basılmayan bazı hukuk kitaplarının isteyenlere satılabilmesi yönünde Adliye Vekâleti'nce izin çıkarılmıştır (B.C.A. Başbakanlık Özel Kalem Fonu, 030.18.01.34.18.17)

Yine aynı dönemde dikkat çekilen diğer bir konu da sinema afişlerinde ve bazı levhalarda Fransızca alt yazı kullanılmasının harf inkılâbına zarar verdiği yönündedir. Bunun daha ziyade gayri Türk vatandaşlara yönelik bir uygulama olduğu, onların da yeni harflerle okuma yazmayı öğrenmeleri gerektiği belirtilmektedir (*Cumhuriyet* 18 Kasım 1929).²⁰ Yeni harfler kabul edilmeden önce çıkarılan bir kanunla zaten Türkçe kullanma zorunluluğu bulunmaktaydı.²¹ Bu konuda dile getirilen şikâyetlerden biri de yabancı isimlerin gazetelerde çok farklı şekillerde yazılarak karışıklığa yol açmasıdır. Bazen okunuşu bazen de yazılışı ile aynen yazılan veya ismin sonuna kesme işareti konularak eklerden ayrılan bu isimlerin nasıl yazılacağı konusunda Dil Encümeninden bilgi istenmektedir. (*Hakimiyeti Milliye*, 29 Eylül 1929). 1930 yılına gelindiğinde ise, hâlâ sesli harflerin yanlış kullanıldığına dikkat çekilmektedir. (*Hakimiyeti Milliye* 19 Mart 1930) Arap harflerinin kullanılmaya devam edildiğine dair daha sonra da bazı haberlere rastlanmaktadır.²² Bu da yeni harfler kabul edilmesine

²⁰ Gayrimüslim vatandaşların Türkçeyi düzgün kullanmayı uzunca bir süre öğrenemedikleri, 1934 yılında çıkan bir haberden de anlaşılmaktadır. Yılbaşı nedeniyle Beyoğlu esnafından alınan bir davetiye'nin bozuk bir Türkçe ile yazıldığı, üstelik Beyoğlu'nda yanlışsız bir tabela veya afişe rastlanmadığı belirtilmektedir. (*Cumhuriyet* 28 Aralık 1934).

²¹ "İktisadi Müesseselerde Mecbur Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun" ile Türk tabiiyetinde olan her türlü şirket ve müessesenin muamelelerinde Türkçe kullanma zorunluluğu bulunmaktaydı. Bu kanunun geçerlik kazanmasından sonra yabancı dille yazılan hiçbir evrakın kabul edilmeyeceği kanunla hüküm altına alınmıştır. (Yalçın-Gönülal 1984: 499-500). Ayrıca kanunun tam metni için (TBMM Kanunlar Dergisi, c.4, s.21, s.556)

²² Örneğin bunlardan biri mezar taşlarını eski harflerle yazdıranlar olduğuna dair bir haberdir. Polis Müdüriyetinin harf inkılâbı sonrası mezar taşlarını Arapça olarak yazdıranların listesini yaptığı belirtiliyor. (*Cumhuriyet* 27 Haziran 1933). 1934 yılında ise halen resmî makamlara bazı başvuruların eski harflerle yapıldığı, bu tür müracaatların değerlendirilmeyerek yırtılıp

rağmen bir ölçüde de olsa halk arasında eski alışkanlıkların muhafaza edildiğini göstermektedir.²³ Hatta öyle ki, harf inkılâbının önderleri dahî zaman zaman özel işlerinde eski harfleri kullanmışlardır.²⁴

Latin harflerinin kabul edilmesinden dolayı yaşanan bir dezavantaj 29 harften oluşan yeni Türk alfabesinde Arap alfabesinde birkaç farklı şekli bulunan k (kaf, kef), t (te, ti) ve s (se, sin, sad) harflerinin farklı karşılıkları olmasına rağmen tek bir sesle sınırlandırılmalarıdır. Bu şekilde söylenişte bu nüansın ortadan kaldırılması, kelimenin anlamının belirsizleşmesine yol açmaktadır (Luke 1955: 193) Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir konu bu tür ses farklılıklarının daha ziyade Arapça ve Farsça terkiplerde kullanılıyor olmasıdır. Zaten bir süre sonra başlatılacak olan dil inkılâbı ile de bu tür terkiplerden dili mümkün olduğunca kurtararak sade bir dile ulaşmak hedeflenmiştir.

Yeni harfler Türkiye dışındaki Türkler için de örnek olmuş Bulgaristan, Romanya ve Kıbrıs Türkleri gazetelerinde yeni harfli sütunlara yer vermeye başlamışlardır (*Hakimiyeti Milliye* 5 Şubat 1929)²⁵ Hatta bundan kısa bir süre sonra Bulgaristan'daki okullarda da yeni harflerle eğitime geçilmiştir. (*Cumhuriyet* 27 Ağustos 1929) Harf inkılâbından bir süre sonra Japonya'dan bir temsilci gelerek inkılâbın gelişimi ve sonuçları hakkında bilgi almıştır.²⁶

Latin harflerinin kabulü Batı dünyasınca da olumlu karşılanmış ve bu yönde görüşlere yayınlarda yer verilmiştir. İngiliz basınından *Quarterly Review* dergisinde yayınlanan bir makalede Arap harflerinin Türk dilini yazmaya uygun olmadığı, üstelik Arap harfleriyle yazılan Türkçe bir cümlenin anlaşılması için okuyan kişinin cümlenin neden bahsettiğini bilmesi gerektiği, her durumda kelimenin nasıl

---

atılacağı ifade edilmektedir. (*Hakimiyeti Milliye* 10 Temmuz 1934).

²³ Eski harfleri halen kullandığını söyleyen Hititolog Muazzez İlmiye Çığ, Müfettiş olarak iş yerine gelen Hasan Ali Yücel'in kendisini bu harfleri kullanmaması gerektiği yönünde hiddetle uyardığını belirtmektedir. (Çığ 2002: 147).

²⁴ İsmet İnönü'nün yeni harflerin öğrenilmesine ilişkin tavrı oldukça ciddidir ve topluma bu harflerin öğretilmesinde ısrar edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Öyle ki mebusların memurların ve herkesin cep defterlerini kontrol ettiğini ve eski yazı gördüğünde onları mesul tuttuğunu ifade etmektedir. Harf inkılâbını takip eden günlerde bir anısında şunları söylemektedir. "Atatürk yanında bazı kimseler olduğu halde bir yerde çalışıyor. Önünde eski yazıyla yazılmış birçok kağıt var. Akşam üzeri ben kendisini görmeye gittim. İsmet Paşa geliyor, diye haber verirler. Hepsi telaşa düşer. Masanın üzerindeki kağıtları kaldırır." (İnönü 1987: 222-223)

²⁵ Harf inkılâbının Türkiye dışındaki Türkler üzerindeki etkileri hakkında (Merdivenci 1980); (Ortaylı 1981: 103-112).

²⁶ Haberde Japonya'da da Latin alfabesini almak isteyenlerin çoğunlukta olduğu ve hükümetin Y. Hoshino adlı yetkiliyi bu konuda inceleme yapmak üzere Türkiye'ye gönderdiği belirtilmektedir (*Muhit* Ocak 1932: 17).

okunacağıın bilinmesinin ise zor olduğu belirtilmektedir. (Luke 1935: 68). Bir başka değerlendirmede ise Türkiye'de laik prensipler doğrultusunda yaşanan sosyal değişmelerden biri olarak Latin harflerinin kabul edilmesi ele alınmakta ve Gazi'nin yükselen statüsünün İslamî yasaklamaları ihlal ederek yeni harflerin kabul edilmesini sağladığı belirtilmektedir (Woods 1928: 380). Yeni harflerin kabulüyle birlikte açılan Millet Mekteplerinde nüfusun neredeyse yüzde 10'unun okuma yazma öğrenmesi ise dikkatlerini çeken bir başka konudur. (*The Illustrated London News* 12 January 1929). Harflerin değişimi konusunda olumsuz görüşlere sahip olanlar da bulunmaktadır. Sir Telford Waugh'a göre kültürlü bir Türk, yazıdaki yeni metodun Türk dilini on yıl içinde yok edeceğini tahmin edebilir. (Waugh 1930: 275) Bir başka eleştiride ise öz Türkçe hareketin sadece kelimelerin tarihinin değil anlamının da belirsiz kılınmasına yol açtığı belirtilmektedir. (Luke 1955: 193)

6. Sonuç

Latin alfabesinin kabulü, Cumhuriyet Türkiye'sinde kültürel değişimi sağlamak adına önemli bir gelişimi simgelemektedir. Kurulmaya çalışılan millî devlet, millî harflerini de oluşturarak halka armağan etmiştir. Kültürel bir değişimi vurgulayan bu hareketin halk üzerindeki en somut sonuçları ise yeni harflerle okuma yazma oranında meydana gelecek değişikliklerle kendini gösterecekti. Yukarıda bahsettiğimiz yeni harflerin kabulünün akabinde kurulan Millet Mektepleri ve daha sonra kurulan halk eğitim örgütleri aracılığıyla özellikle yetişkin insanların okuma yazma öğrenmeleri sağlanmıştır. 1927 yılında okur yazar yaş grubundaki insanların okuma yazma oranı %19 civarındadır. Bu oran 1935 yılına gelindiğinde %150'lik bir artış göstermiş ve okuma yazma bilen insan sayısı 2.5 milyona ulaşmıştır. Latin harflerinin kabulü nedeniyle okuma yazma bilenlerin de bilmeyenler durumuna düşmeleri nedeniyle, sekiz yılda 3.5 milyon insana okuma yazma öğretildiğini söylemek mümkündür. Bu da nüfusun dörtte birinin okur yazar hale getirildiği anlamına gelmektedir. (Kocabaşoğlu 1981: 114). Bu aynı zamanda yeni harflerin kültürel yaşama yaptığı katkıyı göstermektedir. Ancak şüphesiz okuma yazma bilmek kültürel düzeyin yüksek olduğunun tek işareti değildir.

Latin harflerinin kabulü, modernleşme yolunda önemli adımlar atan genç Cumhuriyetin vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Yazının belli bir standart içinde halkın her kesimi tarafından anlaşılır kılınmasının bir gereği olarak yapılan bu inkişafın, halkın önemli bir kısmının okuma yazma bilmediği bir döneme rastlaması nedeniyle yapıcı etkilerinin daha fazla olduğu bir gerçektir. Eleştirilerin yoğunlaştığı kültürel mirasın yok olacağı meselesi ise bugün yapılan çalışmalarda karşılaşılan güçlüklerin hâlen giderilememiş olması nedeniyle bir ölçüde haklılık payı taşımaktadır. Devrin ileri gelenlerince yeni bir kültür dairesine girmek olarak

nitelendirilen bu durum, zaten eski kültürel yapı ile aradaki bağları koparmaya yönelik bir girişimdir. Bu amaç gerçekleştirilmiş ancak yeni neslin kendi tarihine ve kültürüne yabancılaşması da bu durumun kaçınılmaz sonucu olmuştur. Bununla birlikte eleştirilerde genellikle eksik olan ve vurgulanması gereken taraf, Osmanlı'nın son dönemlerinde ağırlaşan bürokratik yazı dilinin her okur yazar tarafından bilinmemesi gerçeğidir. Konuşma dili ile yazı dili arasındaki farklılık giderilemediği için de öğrenilmesi güçleşmiştir. Atatürk'ün harf inklâbı, konuşma dili ile yazı dili arasındaki bu büyük farklılığa son vererek okuma yazma öğrenmeyi belli bir kesimin tekelinden çıkarmış ve halka mâl etmiştir.

Kaynaklar

- ALBAYRAK, Mustafa (1989), Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması (1862-1928), *Atatürk Yolu*, yıl: 2, sayı:4 (Kasım), 474-475.
- ATAY, Falih Rıfki (1984), *Çankaya*, İstanbul, Kırıl Mat.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA). Başbakanlık Özel Kalem Fonu*, 030.18.01.34.18.17.
- BAYSAL, Jale (1981), Harf Devriminden Önce ve Sonra Türk Yayın Hayatı, *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 61-64.
- BISBEE, Eleanor (1951), *The New Turks Pioneers of The Republic 1920-1950*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- BOZKURT, Gülnihal (1999), Türk Harf Devrimini Alman Arşiv Belgelerinde Değerlendirilmesi, *XII. Türk Tarih Kongresi Ankara 12-16 Eylül 1994*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1360-1361.
- BULUÇ, Sadettin (1981), Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları, *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 45-48.
- CANPOLAT, Mustafa (1981), Arap Yazılı Türk Alfabesinin Gelişimi, *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 49-60.
- Ahmet CEVDET, Latin Hurufatı, *İkdam*, 12 Mart 1926.
- Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1928.
- Cumhuriyet*, 27 Ağustos, 29 Ağustos, 8 Eylül 1929, 11 Ekim, 12 Ekim, 2 Kasım, 18 Kasım 1929.
- Cumhuriyet*, 24 Mayıs 1930.
- Cumhuriyet*, 27 Haziran 1933.
- Cumhuriyet*, 28 Aralık 1934.
- ÇİĞ, Muazzez İlmiye (2002), *Çivi Çivi Söker*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Dil Devriminin 30 Yılı* (1962), Ankara, Türk Dil Kurumu.
- EREN, Hasan (1991), Dilde Birlik, Yazıda Birlik, *Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler*, Ankara, Atatürk Dil Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 4-5.
- ERİŞİRGİL, Emin (1952), Bir Tarih, Bir Teklif, *Türk Dili*, C.1, Sayı: 4 (Ocak), 30-37.
- GALANTİ, Avram (1996), *Arabi Harfleri Terakkimize Mani Değildir*, İstanbul, Bedir Yay.
- Hakimiyeti Milliye*, 27 Haziran 1928.
- Hakimiyeti Milliye*, 13 Ocak 1929, 5 Şubat, 29 Eylül, 26 Kasım, 4 Aralık 1929.
- Hakimiyeti Milliye*, 19 Mart 1930.
- Hakimiyeti Milliye*, 10 Temmuz 1934.
- HEYD, Uriel (1954), *Language Reform in Modern Turkey*, Jerusalem.

- İNAN, Afet (1981), Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi, *Harf Devriminin Ellinci Yılı Sempozyumu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, sayfa aralığı.
- İNÖNÜ, İsmet (1987), *Hatıralar*, 2.kitap, İstanbul, Bilgi Yayınları.
- KILIÇ, Selami (1998), *II. Meşrutiyetten Cumhuriyet Türkiyesine Türk İnkılabının Fikir Temelleri*, Erzurum, Atatürk Üniv. Yayınları.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur (1981), Harf Devriminin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değın Gözlemler", *Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 113-124.
- KORKMAZ, Zeynep (1991), Türk Dili ve Arap Alfabeti, *Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler*, Ankara, Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 11-19.
- KORKMAZ, Zeynep (1992), *Atatürk ve Türk Dili Belgeler*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuad (1938), Alfabe İnkılabı, *Ülkü*, C. XII, Sayı: 67 (Eylül), 2.
- LEVEND, Agah Sırrı (1953), Eski Yazıdan Yeni Yazıya, *Ulus*, 9 Ağustos.
- LEVEND, Agah Sırrı (1972), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVENT, Agah Sırrı (1988), Latin Harfleri Meselesi, *Milli Kültür*, Sayı: 63 (Aralık).
- LEWIS, Geoffrey (1999), *The Turkish Language Reform*, New York, Oxford University Press.
- LEWIS, Geoffrey (1960), *Turkey*, Ernest Benn Ltd., London.
- LUKE, Harry (1935), The Angora Language Reform, *Quarterly Review*, Vol. 264, No 523 (January), 62-72.
- LUKE, Harry (1955), *The Old Turkey And The New From Byzantium to Ankara*, London, Geoffrey Bles.
- MERDİVENCİ, Ahmet (1980), *Türk Yazı Devrimi ve Yurt Dışındaki Türklere Yansıması*, İstanbul, Hilal Matb.
- Millet Mektepleri Teşrinisanide Açılıyor, *Cumhuriyet*, 29 Ekim 1929.
- Millet Mektepleri-Köy Yatı Dersaneleri (1985), *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı:9-10, Kasım-Aralık, 100-116.
- Muhit*, Ocak 1932, sayı:39.
- Yunus NADİ (1929), Yazı İnkılabı, *Cumhuriyet*, 4 Ağustos.
- OĞUZKAN, Turhan (1981), Yeni Türk Harflerine Geçişte Atatürk: Bir Devrimcinin Portresi, *Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası Atatürk Konferansı 9-13 Kasım 1981*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Matb. C. 3, 1-23.
- ORTAYLI, İlber (1981), Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine, *Harf Devriminin 50.Yılı Sempozyumu*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 103-112.
- ORTAYLI, İlber (1977), Tarihsel ve Toplumsal Nedenleriyle Türk Harf Devrimi, *Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları 1923-1938*, İstanbul, 406-419.
- ÖZER, Emine Nilüfer Akgür (1992), *Yazı Devrimi Sonrasında Türk Basımında Yazım Sorunu*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ÖZERDİM, Sami N. (1962), *Yazı Devriminin Öyküsü*, Ankara.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet (1981), Yazı İnkılabına Dair, *Milli Kültür*, Sayı ?, (Şubat), 3-4.
- Necmettin SADIK (1926), Latin Hurufu Meselesi, *Akşam*, 11 Mart.
- ŞİMŞİR, Bilal (1992), *Türk Yazı Devrimi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
- TANERİ, Aydın (1988), Atatürk ve Harf İnkılabı, *Milli Kültür*, Sayı: 63 (Aralık), 52-53.
- Tanin*, 6-15 Mart 1924.
- TANSEL, Fevziye Abdullah (1953), Arap Harflerinin Islahı ve Değıştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleleri (1862-1884), *Belleten*, C.XVII, Sayı: 65-68, 223-249.
- TBMM Kanunlar Dergisi*, C.IV, s.21, s.556.

- TBMM Kavanin Mecmuası (1929) C.VII, Ankara.
TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem II, C.6, 25.2.1924.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre III, C.4, 20.5.1928.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre III, C.5, 1.11.1928.
The Illustrated London News, January 12, 1929.
TOLUM, Mertol (1991), Alfabe ve Eski Alfabemiz Üzerine, *Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler*, Ankara, Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 23-27.
TONGUL, Neriman (1990), *Türk Harf İnkılabı*, Hacettepe Üniversitesi. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
UNAT, Faik Reşit (1953), Latin Alfabesinden Türk Alfabesine, *Türk Dili*, C. 2 (Ağustos), Sayı: 23. 721-733.
Vakit, 5 Mart 1339.
Vatan, 19 Mart 1926.
WAUGH, Sir Telford (1930), *Turkey Yesterday, Today and Tomorrow*, London.
WILSON, Howard E.-İlhan BAŞGÖZ (1968), *Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk*, Ankara, Dost Yayınları.
WOODS, H. Charles (1928), Turkey Yesterday and Tomorrow, *Quarterly Review*, Vol. 250, No. 496 (April), 368-384.
YALÇIN, Bekir Sıtkı&İsmet GÖNÜLAL (1984), *Atatürk İnkılabı Kanunlar, Kararlar, Bildiriler, Belgeler*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
Yeni Türk Harflerinin Uygulanmasında Basına Verilen Prim (1985), *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 9-10 (Kasım-Aralık), 120-127.
ZÜLFİKAR, Hamza (1991), Arap Harflerinden Yeni Türk Harflerine, *Dil ve Alfabe Üzerine Görüşler*, Ankara, Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 29-39.

Yasemin Doğaner

Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde öğretim görevlisidir. Türk modernleşme tarihinin düşünce ve sosyo-kültürel boyutları odaklandığı ilgi alanıdır.

Adres: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 06532 Beytepe/Ankara, Türkiye

Tel: 0312 297 68 70 . E-posta: ydoganer@hacettepe.edu.tr

Yazı bilgisi :

Alındığı tarih: 12 Ağustos 2005

Yayına kabul edildiği tarih: 30 Eylül 2005

E-yayın tarihi: 27 Aralık 2005

Çıktı sayfa sayısı: 18

Kaynak sayısı: 71